

STUDII DE ATELIER.
CERCETAREA MINORITĂȚILOR
NAȚIONALE DIN ROMÂNIA

WORKING PAPERS IN ROMANIAN
MINORITY STUDIES

MŰHELYTANULMÁNYOK
A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

4 / 2008

REMUS GABRIEL ANGHEL

MIGRAȚIA ȘI PROBLEMELE EI

Perspectiva transnațională
ca o nouă modalitate de analiză a etnicității
și schimbării sociale în România

ISPMN

INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA
PROBLEMELO R MINORITĂȚILOR
NAȚIONALE

GUVERNUL ROMÂNIEI

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

Nr. 4

Remus Gabriel Anghel

MIGRAȚIA ȘI PROBLEMELE EI

**Perspectiva transnațională
ca o nouă modalitate de analiză a etnicității
și schimbării sociale în România**

INSTITUTUL PENTRU
STUDIAREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2008

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

■ Nr. 4:

Autor: Remus Gabriel Anghel

Titlu: *Migrația și problemele ei: perspectiva transnațională ca o nouă modalitate de analiză a etnicității și schimbării sociale în România*

■ Coordonator serie: Bokor Zsuzsa

© INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE
Cluj-Napoca, 2008
ISSN 1844 – 5489
www.ispmn.gov.ro

■ Concepție grafică, copertă: Könczey Elemér

■ Tehnoredactare: Sütő Ferenc

■ Tipar: IDEA și GLORIA, Cluj-Napoca

■ Remus Gabriel Anghel este cercetător sociolog la Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, doctorand în sociologie la Universitatea din Bielefeld, Germania.
Email: remusgabriel@yahoo.com, r.anghel@ispmn.gov.ro

Abstract

■ Perspectiva transnațională s-a afirmat în ultimii ani în special în studiul migrației internaționale. Dinamicile actuale ale globalizării și ale migrației internaționale revendică noi perspective teoretice și metodologice de analiză a proceselor sociale contemporane. În acest studiu este prezentat un studiu de caz de transnaționalism în cazul migranților din Borșa (Maramureș) la Milano. În finalul articolului sunt sugerate câteva modalități prin care transnaționalismul, ca teorie și perspectivă de cercetare, poate fi utilizat în cazul analizelor despre etnicitate în Europa de Est.

MIGRAȚIA ȘI PROBLEMELE EI

Perspectiva transnațională ca o nouă modalitate de analiză a etnicității și schimbării sociale în România

Introducere

■ Multitudinea studiilor despre etnicitate care s-au realizat în România și în Europa de Est în ultimii douăzeci de ani¹ au dezvoltat o perspectivă de cercetare axată în special pe *naționalismul metodologic* (Glick–Schiller–Wimmer 2002). Astfel, comunitățile etnice și religioase sunt analizate în special în cadrul contextelor naționale, etnicitatea fiind adesea studiată în relație cu naționalismul statului, a politicilor statelor est-europene față de minorități. De asemenea, analiza relațiilor interetnice se concentrează asupra grupurilor etnice defavorizate (de exemplu, romi).

Acest articol are ca scop accentuarea importanței dezvoltării perspectivei transnaționale în studiul etnicității din estul Europei. Chiar dacă există câteva astfel de studii, spre exemplu analizele despre turismul comercial (Wallace et alii 1999; Konstantinov et alii 1998) sau migrațiile internaționale (Morokvasic 1999; Okólski 2001), acestea exploatează mai puțin relațiile dintre minorități etnice și spații transnaționale². Scopul acestui articol este, printre altele, de a exploata o astfel de relație.

În acest sens, în cele ce urmează sunt prezentate câteva dintre teoriile transnaționalismului, în special dezbaterile ce ar putea fi utile în cercetarea minorităților etnice din estul Europei. Analiza continuă cu un studiu de caz despre transnaționalismul românesc. În final sunt schițate câteva modalități de analiză a etnicității din perspectivă transnațională, utilizând studiul de caz prezentat.

Teorii ale transnaționalismului

1. Studiul transnaționalismului s-a dezvoltat în ultimii ani în special în analiza migrației internaționale. Primele dezbateri s-au concentrat asupra definirii conceptului și aplicării acestuia în diferite procese migratorii. Transnaționalismul este definit ca „procesele prin care migranții dezvoltă și susțin relații sociale complexe care unesc societățile de origine și de destinație. Numim aceste procese *transnaționalism* pentru a sublinia faptul că mulți migranți construiesc la ora actuală „câmpuri sociale care traversează frontiere geografice, culturale și politice” (Basch et alii 1994: 7). Dinamica actuală a practicilor transnaționale se datorează schimbărilor în tehnologia informației și în transporturi, care fac posibilă comunicarea și mobilitatea facilă și ieftină între țările de destinație și cele de origine. Primele dezbateri au interogat astfel relația dintre transnaționalism și globalizare, precum și în ce măsură definește transnaționalismul procese noi de migrație care diferă față de migrațiile precedente.

A doua etapă a dezbaterilor transnaționale produce o extensie a ariei de aplicare a perspectivei transnaționale în cercetarea proceselor sociale transfrontaliere, dar și o specificare conceptuală mai accentuată. Astfel, în ultimii ani sunt studiate din perspectivă transnațională, nu numai migranții, dar și rețele de activism, organizații religioase, *rețele transfrontaliere* (Rogers 2005: 403–404). Dacă dezbaterile inițiale se concentrează astfel asupra migranților și practicilor transnaționale ale acestora ca forme de adaptare la influențele capitalului global (Portes 1996; Glick Schiller et alii 1992, 1995; Smith–Guarnizo 1998), discuțiile curente se referă în egală măsură și la factorii non-economici ce influențează transnaționalismul (Smith 2001; Voigt–Graf 2005). Mai mult decât atât, există tendința de a reformula relația transnațională dintre efectele capitalului global *de sus în jos* și reacțiile *de jos în sus* ale

1 Pentru multitudinea studiilor apărute în acest domeniu mai ales în post-socialism, a se vedea Feischmidt 2001.

2 Cu excepția notabilă a analizelor migrației etnice, a se vedea Brubaker 1998; Fox 2007; Weber et alii 2003.

migranților. Astfel, se discută spre exemplu cazul *formelor de mijloc* ale transnaționalismului, cum este de exemplu cazul migranților înalt calificați sau care fac parte din clasa medie (Conradson–Latham 2005).

O altă direcție de cercetare care se discută este analiza poziției intermediare (*in-betweenness*) a migranților, care au relații sociale atât în societățile de origine, cât și în cele de destinație. În fine, interesele de cercetare se concentrează asupra redefinirii relațiilor sociale și de putere. Un astfel de exemplu este analiza familiei transnaționale asupra cercetării modurilor în care relațiile de familie se păstrează în contexte de migrație. Un alt exemplu se referă la redefinirea rolurilor femeilor migrante. Prin migrarea acestora, îngrijirea familiei și a copiilor este preluată de către bărbați, părinți, sau chiar de către alte femei migrante, generând ceea ce se cheamă *lanț global de îngrijire*: femeile migrează într-o altă țară iar în locul lor curățenia și îngrijirea copiilor pot fi preluate de către femei care vin dintr-o țară mai săracă.

2. O a doua problematică ce poate fi utilizată în cercetarea transnaționalismului est-european pornește de la Rogers, care se întreabă „cât de transnațional este transnaționalismul?” (Rogers 2003). Această întrebare s-a dezvoltat ca o critică a teoriilor inițiale despre transnaționalism, care s-au format prin generalizarea cazurilor întâlnite în S.U.A. Astfel, în cazul S.U.A. teoria transnaționalismului s-a dezvoltat în special în relație cu restructurările din economia globală; astfel, critica lui Rogers indică către o reflectare asupra cauzelor și diferențelor dintre transnaționalismul întâlnit în diverse zone geografice. Un astfel de caz este Voigt-Graf care analizează cum transnaționalismul indienilor este influențat de către solidaritatea bazată pe rudenie și mai puțin de către motive economice (Voigt-Graf 2005). În acest caz, rețelele de rudenie joacă un rol important în construirea alianțelor matrimoniale în contexte migratorii (Yeoh 2005).

Discutând transnaționalismul în contextul european, Rogers subliniază faptul că transnaționalismul în cadrul Uniunii Europene diferă față de cazul american datorită supranaționalismului generat de către instituțiile Uniunii Europene (Rogers 2003). Un astfel de caz este exemplul migranților care au acces la instituții ce le facilitează lobby-ul la instituțiile europene pentru drepturile lor. Astfel, cazul turcilor din Germania este simptomatic pentru acest tip de proces: aceștia participă în alegeri locale și au revendicări politice la nivelul orașelor unde trăiesc (ex., în Berlin), fac lobby la Bruxelles pentru drepturi în Germania și simultan au implicare în viața politică din Turcia (Soysal 2000). În plus, Rogers sugerează diferența dintre transnaționalismul în vestul și cel din estul Europei. În Europa de Vest, transnaționalismul este generat de către migranți și de modificarea masivă a structurii populației. În Europa de Est, transnaționalismul este generat în special de modificare frontierelor din ultimul secol, care au construit comunități etnice importante în majoritatea țărilor est-europene.

3. În fine, transnaționalismul poate fi analizat ca morfologie socială, prin analiza structurilor sociale care se stabilesc dincolo de frontierele naționale (Vertovec 1999). În acest sens, este utilă folosirea conceptului de „spații sociale transnaționale” (Faist 1999; Pries 1999), care desemnează procese dinamice generate de practicile migranților, ale rețelelor și instituțiilor acestora, și care traversează frontierele statelor naționale (Faist 1999). Spațiul social are o semnificație socială care depășește teritorialitatea și include practicile migranților (deja amintite), valorile și ideologiile acestora. Acestea se dezvoltă ca practici dinamice ce se stabilesc adesea între locuri (localități) concrete, spațiile transnaționale incluzând locații concrete și fluxuri (*flows*) transnaționale de obiecte, simboluri, valori. Această perspectivă va fi folosită în analiza transnaționalismului românilor.

În cele ce urmează este prezentat un caz de transnaționalism al românilor, prin analiza spațiului transnațional care se realizează între Borșa (Maramureș) și Milano (Italia). În final vor fi indicate modalități prin care analiza transnațională se poate aplica în cazul noilor comunități etnice care vor apare în România, precum și în cazuri similare de migrație din rândul minorităților etnice din România.

Un caz de transnaționalism în contextual românesc

Migrația de la Borșa la Milano și efecte ale transnaționalismului

Borșa este o mică localitate montană din Maramureș care a experimentat în ultimii ani o migrație foarte puternică. Este o fostă localitate monoindustrială, care în timpul comunismului, s-a axat în special pe industria mineritului. În special după 1997, mineritul din localitate a intrat în restructurare (adică lichidare). A urmat o sărăcire accentuată a populației care a condus în scurt timp la dezvoltarea migrației externe.

Migrația internațională din Borșa a început la începutul anilor '90, cu o tendință de migrație către Germania și către alte țări europene, precum Franța, fosta Iugoslavie, Belgia, Italia (Anghel 2008). Prima perioadă a migrației a

fost caracterizată de o multitudine de practici migratorii extreme de imaginative, prin care migranții au încercat să migreze și să rămână în vestul Europei. După o anumită perioadă de timp, rețelele de migrație din Borșa s-au concentrat în special către Italia, mai ales în regiunea Milano, unde migranții au putut să se stabilească și să găsească ușor de muncă. Migrația dinspre România către Italia s-a dezvoltat într-un context lax al politicilor italiene de migrație. Deosebit față de cazul Germaniei spre exemplu, unde recrutarea forței de muncă a fost realizată de către stat prin programul de aducere a muncitorilor³, politica italiană de regulare a migrației s-a realizat prin legalizarea migranților ilegali existenți pe teritoriul Italiei.

Legalizarea migranților iregulari s-a realizat într-o serie de regularizări (sanatorii) care au avut loc în anii 1986, 1990, 1995, 1998 și 2002. Spre deosebire de alte țări europene, care au completat deficitul de forță de muncă prin selectarea migranților, în Italia acest lucru nu s-a întâmplat. Inițial legile din 1986 și 1990 au fost elaborate după modelul altor țări europene, în care migranții au fost aduși pentru satisfacerea cererii de muncă din industrie⁴. Cu toate acestea, programele de migrație nu au putut să satisfacă cererea de forță de muncă informală din firmele mici și mijlocii, și nici cererea de muncă necesară familiilor italiene nu s-a putut să satisfacă (Colombo–Sciortino 2003). Acesta s-a suprapus în Italia cu tendința de a se alinia la normativele europene și a limita migrația iregulară în peninsulă. Migrația iregulară a luat astfel locul politicilor de migrare care au pierdut controlul migrației și nu au putut decât să intervină cu regularizări în masă *post facto*. Mai mult decât atât, amnistia migranților iregulari nu este o excepție în politica italiană, ci o practică întâlnită în general în managementul activităților ilegale din Italia (Zincone 2006).

Migrația internațională din Borșa s-a dezvoltat către Milano prin utilizarea relațiilor extinse de rudenie în mobilizarea de resurse necesare migrației, obținerea locurilor de muncă și asigurarea cazării noilor migranți. În același timp, dezvoltarea migrației către Milano a condus la mărirea numărului de borșeni în Milano și multiplicarea relațiilor de suport între migranți. Acest lucru a condus la succesul migrației din Borșa. Migranții au întâlnit în Milano un mediu speculativ în care constituirea relațiilor de încredere era fundamentală: slujbele erau mediate de către migranți și cunoașterea unui număr mai mare de migranți înseamnă existența unor posibilități sporite de a găsi de lucru.

Migrația din Borșa a fost un proces foarte dinamic care a condus la schimbări sociale majore în localitatea de origine. Astfel, consumul și relațiile locale de putere se modifică în timp. Migrația produce multiple schimbări economice, sociale și culturale în Borșa și atunci când migrația a devenit foarte intensă, aceste schimbări s-au accentuat.

La ora actuală economia locală este dependentă de remiterile migranților, orientându-se mai mult către comerț și construcții, care sunt asociate cu consumul în cadrul familiilor migranților. Mai ales după ce migranții s-au legalizat în Italia, au început să investească în localitatea de origine. În afară de aceste fluxuri financiare însă, economia locală este falimentară. Închiderea mineritului a afectat puternic Borșa, iar activitățile forestiere nu aduc multe resurse financiare în oraș. Turismul este o altă resursă locală, dar este însă slab dezvoltat. O altă schimbare evidentă este modificarea consumului. Borșa este o localitate mică și izolată, în care standardele de viață erau scăzute. Migrația a însemnat o schimbare masivă și în acest sens este considerat că: „migrația a fost o salvare pentru regiune. Au plecat săraci, din familii numeroase și primul lucru pe care au vrut să îl facă a fost să își construiască case. Și dacă au trăit în mizerie, acum au posibilitatea să aibă case noi și mașini bune”. (Anton⁵)

Un al treilea tip de schimbare este legat de restructurarea societății locale în migranți și non-migranți. Datorită migrației, familiile migranților sunt capabile să își modifice consumul în mod substanțial și să se îmbogățească într-un interval scurt de timp relativ la populația rămasă acasă. Își pot construi case noi, pot avea mașini scumpe și pot să facă mici investiții din economiile realizate în Italia. Non-migranții consideră comportamentul migranților ostentativ și consideră aceasta ca o modificare a relațiilor de putere la nivel local.

Ei, oamenii ăștia sunt oameni care au fost foarte necăjiți. Au stat pe dealuri undeva sus, n-au avut apă, n-au avut curent, n-au avut nimic. S-au trezit în Occident, au avut și ei bani și [acum vor] să demonstreze laăștia [care au rămas] că ei nu mai sunt așa săraci. Este o investiție emoțională aicea, [în construcția de case și în cumpărarea de mașini]. Nu este o investiție cu un scop anume... ei vin aici să arate că au mașini. (Doru)

Schimbările vizibile în termeni de consum și tensiunile sociale generate de îmbogățirea migranților sunt vizibile în consumul ostentativ, în special în timpul lunii august, atunci când migranții se întorc în Borșa și restaurantele și barurile din localitate sunt pline de migranți.

3 Astfel, principala politică de satisfacere a necesarului de forță de muncă a fost prin realizarea unui program de aducere de muncitori, *Gastarbeiter* (Münz et alii 1997).

4 Așa numitul model fordist, în care economia este bazată pe producția industrială.

5 În acest text numele intervievaților sunt false, din motive care țin de confidențialitate.

Vor să arate că s-au emancipat. De exemplu aici nu poți găsi înghețată cu biscuiți, cine cumpără asta? Și odată unu a cerut la magazin dacă au înghețată cu *biscotti*. Și altă dată, altul a cerut dacă au carne de *conilletto* (iepure). Asta a fost să se dea mare, și dacă nu aș fi fost în Italia să văd cum trăiesc acolo... Și în Borșa, când îi vezi că fac asta ... (Mara)

În alte cazuri de migrație (Ehrkamp 2005), remiterile financiare și practicile transnaționale ale migranților duc la creșterea heterogenității și conflictului între identități și grupuri care își negociază poziția la nivel local. În Borșa, acest proces de schimbare poate fi descris ca scindare a borșenilor în „italieni” (migranți în Italia) și restul populației care nu au migrat în Italia sau în alte țări vest-europene. Astfel, cei din urmă reacționează adesea negative la îmbogățirea primilor: „Păi care-i dus, s-a văzut cu vreo doi bani și cu mașina, «că eu vreau și eu dreg și eu fac». Sunt mândri că vorbesc italiana, că nu mai știu vorbi românește”. (Nicolae)

În afara modificării relațiilor dintre migranți și non-migranți, sunt în același timp menționate adesea efectele pozitive ale migrației. Se consideră astfel că migrația „i-a civilizat” pe borșeni și că accesul la o limbă străină și la o altă cultură este un real câștig. Dintr-o astfel de perspectivă, migranții s-au emancipat și trăiesc acum o viață mai bună: „unii dintre cei plecați s-au întors mai cultivați, mai civilizați, învață o limbă străină”.

Astfel, migrația a devenit în ultimii ani nu numai o modalitate de îmbunătățire a nivelului de trai, dar și de câștigare a unui statut care este asociat cu migrația în Italia. Migrația este descrisă în termeni de emancipare, câștig economic și cultural, în contrast puternic cu condițiile de viață din Borșa. După cum am menționat deja, aceasta este semnificată ca schimbare a stilului de viață și bogăție asociată cu un nou statut social: „Sunt câțiva care cred că sunt în rai când se duc în Italia. Sunt unii care spun că au mâncat doar în Italia lapte cu biscuiți”. (Paula) „Pentru unii nu este important că au câștigat sau nu bani, sau că au dormit pe străzi, este important că au fost în Italia.” (Dan)

De asemenea, migranții au început să aibă o atitudine critică față de autoritățile române. Acest criticism se adresează atât autorităților centrale cât și autorităților locale. Spre exemplu, ei sunt conștienți că economia în Borșa este dependentă de remiterile lor financiare și critică starea drumurilor din localitate și inactivitatea autorităților locale în administrarea orașului care oferă servicii publice de slabă calitate.

[Autorităților] nu le pasă de noi. De exemplu, aici în Borșa, orașul ăsta trăiește doar din banii noștri. Mineritul aproape s-a închis. Fiecare lună trimit aproape 200 de euro. Și fiecare din Italia îi sprijină pe cei de acasă. Dar noi nu primim nimic în schimb, drumurile astea, măcar doi kilometri să fie bine făcuți. Și când venim aici ne stricăm mașinile. Și nici turismul nu merge aici, doar ‘italienii’ susțin orașul. Aici fiecare face ce vrea, e legea lui Papură Vodă, fiecare taie și spânzură cum vrea el, deci în modul în care vrea el. În fiecare an vin tot mai puțini români acasă pentru că se satură. (Marius)

Aceste schimbări sunt partea cea mai vizibilă a unui proces de schimbare socială care a afectat Borșa în modalități diverse și care se datorează practicilor transnaționale ale transmigranților. Aceste practici s-au dezvoltat în timp, pe măsură ce migrația s-a intensificat. În ultimii ani, în special după 2002, atunci când cetățenii români au fost capabili să călătorească către vestul Europei fără vize, migrația a devenit migrație de masă. Din acel moment practicile transnaționale ale borșenilor s-au intensificat extrem de mult și călătoriile între Italia și România au devenit neîngrădite. A apărut migrația temporară iregulară și a început să se dezvolte mai multe modele de migrație din Borșa: unul care are ca finalitate stabilirea în Italia, și altul care poate fi definit ca *migrație incompletă*⁶ (Okólski 2001).

În cele ce urmează voi descrie câteva dintre practicile transnaționale ale borșenilor, și schimbările sociale specifice care apar și modurile în care transnaționalismul se modifică după 2002. Voi discuta astfel practicile transnaționale pentru susținerea gospodăriilor, modificarea comportamentului marital în urma migrației, și în fine investițiile transmigranților.

Remiteri transnaționale ca susținere a gospodăriilor

Încă din primii ani după căderea regimului comunist, borșenii au migrat pentru a putea să își susțină financiar familiile rămase acasă și a rezista riscurilor aduse de către restructurarea economiei locale și dificultăților economice. Pe de o parte au apărut remiterile financiare realizate în timpul perioadei de iregularitate din Italia, când migranții nu aveau posibilitatea de a-și păstra economiile în băncile italiene și trebuiau să își trimită banii în Borșa. Acestea

6 Migrația incompletă este conceptualizarea lui Okólski pentru migrația poloneză, în care migranții muncesc pentru o perioadă în vestul Europei, dar își păstrează și locurile de muncă din Polonia.

sunt continuate adesea de remiterile trimise acasă de către migranții legali, care își susțin financiar rudele aflate în România. În astfel de cazuri, deși migranții pot avea rezidență în Italia și pot avea intenția de a rămâne acolo, existența rudelor în România îi face să remită în continuare.

Astfel, migranții pot trimite bani familiei, părinților, sau pentru îngrijirea copiilor, atunci când aceștia rămân în Borșa. În fine, remiteri sunt realizate atunci când migranții nu intenționează să rămână în Italia. O astfel de categorie este cea a muncitorilor legali temporari. Aceștia sunt în general muncitori migranți în agricultură care muncesc legal trei-patru luni pe an. După aceste perioade de timp, ei se întorc în Borșa unde adesea au locurile de muncă. Munca temporară în agricultură a fost folosită la începutul migrației către Italia ca una dintre mecanismele de migrare. După 2002, atunci când migranții au putut să plece liberi în Italia, această strategie nu a mai fost utilizată pentru migrația către Italia, și numai cei interesați în munca temporară au mai muncit temporar în agricultură.

Un astfel de exemplu este cu Dan care a plătit un intermediar pentru a obține un contract de muncă temporară. În ultimii ani, acesta a lucrat câte trei luni pe an în Italia, iar restul timpului a lucrat în Borșa în construcții. Statutul legal în Italia îi convine iar angajatorul îi plătește asigurările sociale și de sănătate pentru munca prestată.

Păi îi al patrulea an de când merg. M-am dus la mere și la kiwi. [Totdeauna] merg la un anumit patron și patronul ăla are un loc în arendă. Am mers cu încă câțiva din Borșa și din Baia Mare. Am stat și am lucrat acolo și când a expirat contractul am plecat. [Aveam] condiții normale. Și în restul timpului lucru în Borșa pentru 2-3 sute de euro pe lună. (Dan)

Din banii strânși, Dan a terminat construcția casei și susține consumul gospodăriei. În general, migrația temporară durează 3-4 luni pe an. În astfel de cazuri, migranții au contracte legale și nu au trecut prin practicile de acomodare dure prin care au trecut migranții iregulari din Borșa. Contractele de muncă sunt adesea mediate de către alți migranți, cu sau fără comision.

În plus, după 2002 au apărut migranți temporari iregulari, făcând migrația temporară mult mai dinamică. Aceștia se duc la Milano când au contracte informale: acestea pot fi atât în agricultură, cât mai ales în construcții. Uneori, aceștia muncesc și în diverse fabrici din jurul orașului Milano. În astfel de cazuri, migranții stau câte trei luni în Italia, și se întorc adesea în România, rămânând în Italia atâta timp cât le este permis să stea fără viză.

Astfel este cazul lui Sandu, care are rude și prieteni în Milano și se duce să muncească o dată la fiecare trei luni. El este capabil să își mențină un angajament flexibil în Italia și poate să își păstreze slujba acolo chiar în perioadele în care stă mai mult în România:

...stau acolo trei luni, și mă întorc câte o lună acasă. Și ei îmi țin locul de muncă. Anul ăsta a trebuit să stau mai mult acasă, și ei m-au întrebat doar când pot să mă duc la muncă. Mă mai gândesc să mai stau acolo ceva timp și după aia să mă întorc. (Sandu)

Aceste două cazuri arată cum funcționează munca temporară, cu rețele de cunoștințe din Borșa mediind realizarea contractelor de muncă în Italia. În plus, datorită competiției cu alți migranți pe piața de muncă din Milano, borșenii preferă să aducă noi migranți temporari din Borșa decât să ofere locuri de muncă unor migranți din alte părți din România. În contextul libertății de mișcare în Europa, este ușor să aduci la muncă temporară prieteni și rude, în locul oferirii oportunităților de muncă către necunoscuți. Aceasta poate satisface cererea de muncă de pe piața de muncă italiană și întărește poziția borșenilor în competiție cu alți migranți:

...deci, borșenii vin la muncă cu 5 euro pe oră, și se ajută între rude. Zic: dacă este de lucru 3-4 zile, atunci nu iau străini, cheamă pe cineva din Borșa. Și tu te duci și poți reveni peste o săptămână dacă nu mai ai de muncă. (Anda)

Înainte de 2002, migranții temporari trebuiau să rămână în Italia, pentru că accesul necesita viză, era dificil și foarte costisitor. Adesea, migranții rămâneau în Italia până la legalizare. După 2002, migranții fără planuri clare de rămânere în Italia se pot întoarce în Borșa și pot de asemenea reveni fără dificultăți în Italia pentru alte contracte.

Susținerea consumului gospodăriilor a influențat dezvoltarea comerțului în localitate și dezvoltarea sectorului de construcții. În urma migrației în Italia, mulți migranți și-au construit din economiile realizate case mari în care vor să locuiască în varianta întoarcerii (mai devreme sau mai târziu) în România. În ultimii doi ani⁷, se observă o

7 Între august 2005 și august 2007.

încetinire a ritmului construcțiilor. Odată cu trecerea timpului, mulți migranți își schimbă opiniile referitoare la posibila întoarcere în România și preferă să își investească economiile în Italia. Pentru cei care au construit deja, începe să se dezvolte interesul de a dezvolta activități în domeniul turismului.

Pe de altă parte, se poate observa că dinamismul practicilor transnaționale de susținere a gospodăriilor a fost (și este încă) legat de lanțul de migrație dintre Borșa și Milano și care au condus la schimbarea consumului și investițiilor familiale. De-a lungul procesului de acomodare în Italia migrații au început să își ducă familiile cu ei și acest model al practicilor transnaționale a scăzut în intensitate. Migrația pentru muncă temporară (legală sau iregulară) poate fi văzută diferit și nu are neapărat ca finalitate stabilirea în Italia. Mai ales după 2002, migrația temporară iregulară s-a dezvoltat și este cauzată de libertatea de mișcare în Europa a românilor.

Practici transnaționale, sexualitate și căsătorie

Așa-i Borșa asta! Mergi în Italia, vii în august, îți găsești perechea. Mergi în Italia, vii în august, divorțezi, îți găsești altă pereche. Îs mulți care vin din Italia șmecheri, cu o mașină așa: azi o ieu pe asta, mâine o iau pe pretenă-sa, poimâine o iau pe vară-sa... Și tot așa, din neam în neam, că așa îi: mentalitate de borșean, om prost. (Cosmin)

Printre schimbările majore care au avut loc în Borșa, datorită migrației, este schimbarea comportamentelor maritale. Astfel, schimbările sociale din Borșa nu sunt doar în relație cu relațiile economice și de putere din oraș. În primii ani de migrație, au fost mult mai mulți bărbați migranți decât femei, bărbații lipsind din oraș pentru lungi perioade de timp. Acest lucru a creat în scurt timp schimbări în relațiile dintre bărbați și femei. Astfel, mulți bărbați tineri au avut dificultăți de a-și găsi o pereche în Italia, fiind migranți iregulari. După obținerea unui statut legal, mulți migranți fac împrumuturi în bănci, cumpără mașini și se întorc în România în timpul vacanțelor, căutându-și relații temporare sau de lungă durată.

Sunt mulți care s-o dus în Italia sau Anglia, o tras 3-4 ani de zile și vin aici, normal, cu mașină, cu bani. De exemplu, vin eu din Italia, poate n-am venit aici de 5 ani. Vin după 5 ani de zile cu o mașină, să zic, vin cu un Jeep, cu un BMW X5, cu o haină de la Versace, cu portofelul burdușit de euro și încep: „Hai, fă-mi cunoștință cu domnișoara aia.” Și spun: „Hai domnișoară să-ți cumpăr o geacă, hai să mergem la un suc...” După aceia, hai să mergem la un restaurant, hai nu știu ce. Poate-i și mai săracă, poate nu o văzut atâtea... Și normal, fetele borșence nu se uită la suflet și la băiat, aia când vede de bani, ce zice?: „Oh! Păi ăsta are bani, să vezi ce viață o să duc eu!”. Și după câțiva ani își dă seama că: „Bă, ce prost mi-am luat! ăsta îi de fapt ultimul țăran!” (Cosmin)

Tinerii migranți își cheltuiesc economiile pentru a arăta că „au reușit”, pentru a le facilita noi relații afective arătând prosperitatea obținută în Italia și jucând rolul unor persoane de succes:

[Acești oameni] au plecat de pe niște văi izolate și în afară de noroi și balegă nu o văzut nimic, și dintr-o dată s-o văzut în postura să își poată cumpăra o mașină și mașina s-a transformat în idealul lui de viață. Și [aici], beau și dau de băut la fete. (Nichi)

Astfel, negocierea unei relații de prietenie și mai târziu o căsătorie este un proces rapid și în general ține până la o lună până când un migrant are o prietenă: „ăștia ce fac? Vin ăștia cu mașina și se însoară. (Maria)

În anul următor tinerii se pot căsători, după care merg în Italia. În multe astfel de cazuri, educația este considerată neimportantă și adesea fetele se căsătoresc după terminarea liceului.

De-asemenea, este de menționat că în general borșenii se căsătoreau de tineri și poziția femeilor în cadrul familiei era legată de rolul de mamă. Astfel, presiunea către căsătorii timpurii este cauzată pe de o parte de migrație, prin faptul că tinerii (bărbați sau femei) stau singuri în cea mai mare parte a anului, dar și dintr-o presiune socială pentru căsătorii timpurii și pentru a avea copii: „Tot îmi zicea mama: «Tu, mă întrebă babele când ai nunta?» Dacă era după ele, trebuia să am și un copil deja.” (Sanda)

Astfel, diferiți factori influențează relațiile de afectivitate și maritale ale migranților precum și rapiditatea cu care ele se realizează: presiunea socială pentru căsătorii timpurii, lipsa bărbaților în timpul anului, imaginea Italiei ca o țară-minune, și care crește șansele migranților în fața fetelor rămase acasă, etc. Toate acestea fac luna august

perioada în care se realizează noi cunoștințe, relații afective, și se pune baza viitoarelor căsătorii. Pentru migranții care vin din Italia, este perioada lor de relaxare după munca din Italia și revenirea în Borșa este adesea văzută ca un binemeritat repaus.

În acest context, unde succesul în Italia joacă un rol important în alegerea partenerului și unde diferite modele de consum se intersectează în viața cotidiană, plecarea în Italia influențează relațiile de gen și întărește în primă instanță poziția bărbaților migranți. În alte cazuri, relațiile dintre bărbați și femei se modifică diferit. Astfel, într-un alt caz de migrație românească, Vlase identifică modificări ale relațiilor de gen în urma migrației (Vlase 2006). Pentru potențialii migranți din Vultur (Vrancea), piața din Roma s-a dovedit mai favorabilă migrării femeilor. Inițial a existat o împotrivire a migrației femeilor, dar în timp acest lucru a fost acceptat. De asemenea, în contextul mexican, Rescher identifică creșterea implicării femeilor în viața politică în comunitățile de origine a migranților (Rescher 2008). Inițial marginalizate în viața politică, femeile au început să aibă un rol activ datorită migrării bărbaților lor în Statele Unite pe care trebuie să îi reprezinte în adunările politice locale.

În Borșa, libertatea de mișcare a românilor din 2002 a dinamizat schimbările relațiilor de gen și a dinamizat modificarea comportamentelor maritale. Inițial doar migranții legali erau capabili să vină în vizită în Borșa în timpul verii, iar migranții ilegali erau obligați să rămână în Italia. După 2002, toți migranții se pot întoarce în Borșa și în plus, partenerii(ele) lor pot să îi viziteze în Italia. Ca o consecință a acestei dinamizări a vizitelor migranților, în ultimii ani a crescut numărul căsătoriilor și în timpul lunii august, oficiul de căsătorii din Borșa este suprasolicitat de cererile de căsătorii.

Strategii transnaționale de investiții

În fine, remiterile trimise de către migranți la Borșa în ultimii ani sunt realizate în investiții private, fie case nou construite, mici afaceri deschise de către migranți, precum restaurante sau mici hoteluri. Dintre aceste investiții, cel mai vizibil este în construcția de case, care a avut o dinamică deosebită în ultimii ani. Construcția de case și condițiile moderne de locuit nu reprezintă doar o investiție în confort și în schimbarea stilului de viață, cât și o investiție sigură. Investiția în case s-a realizat din mai multe motive: a) investiție în perioada în care migranții erau iregulari în Milano; b) presiune socială din cauza părinților și rudelor de a construi; c) intenția de a investi în ceva, banii au fost investiți în case datorită lipsei unor idei investiționale clare, etc.

În multe cazuri se consideră că apariția multor case mari este generată de o logică a competiției între migranți, și este generat de îmbogățirea rapidă a migranților. Ca să arate bogăția migranților, investiția în case este vizibilă și succesul migranților palpabil.

Construcțiile pe care le vedeți sunt într-un fel bine, într-un fel rău. Sunt făcute [așa mari] din sărăcie. Dacă unul are o casă, vecinul vrea să aibe o casă mai mare. (Tudor)

Ei au impresia că dacă își fac case cu cinci etaje sunt bogați. Deci un fel de laudă. Au zis, am bani, hai să-mi fac casă. Mai sunt și ăștia care zic, hai să facem, că de pierdut nu pierdem. Puțini care s-au gândit să investească, să cumpere teren într-o zonă mai bună. (Sandu)

În fine, pentru migranți care au intenția de a se întoarce în Borșa, construcția de case noi este practică. Pentru aceștia, investiția în case este considerată sigură și necesară pentru întoarcere. Pentru migranții care nu au planuri clare de întoarcere, construcția de case nu este prea profitabilă, și fonduri suplimentare sunt necesare pentru întreținerea caselor. Aceasta duce ca o parte dintre migranți să înceapă să regrete investițiile făcute în case.

De exemplu, mă gândesc de ce am pus eu atâția bani în pereții ăștia? Pentru că stau acasă doar o lună pe an, ăsta este un lucru stupid. Deci, casa și mașina pentru un borșean îi o prostie. Îi un lux dar îi și o prostie. Tu muncești aproape toată viața ta ca să-ți faci casă în Borșa și să-ți cumperi mașină. La urma urmei casa se distruge și mașina se sparge și ai terminat banii. (Victor)

În Borșa, datorită construcției a multor case, prețurile caselor și terenurilor au crescut foarte mult, iar forța de muncă a devenit scumpă. Un alt tip de investiție în afaceri de nivel mic pot fi înțelese prin conceptul de *simultaneitate* (Smith 2001), migranții investind și operând simultan în mai multe locații. În Borșa, câțiva migranți au început să deschidă mici afaceri, să-și investească banii în alte părți din România (cumpărând apartamente sau/și terenuri în zone în care vor fi profitabile). Alții deschid mici afaceri în Borșa și în același timp își păstrează relațiile de afaceri sau slujbele din Italia. Aceste tipuri de investiții sunt realizate de către migranți cu experiență de migrație îndelungată, care au reușit să acumuleze mai mult capital sau care se împrumută din bănci pentru a-și realiza investițiile. Aceștia au uneori apartamente cumpărate în Italia și investiții în România.

Am cumpărat 32 de hectare în Timiș, luând împrumut din bănci din Italia. Acuma vreau să fac încă un împrumut. Cred că nu o să stau mult timp în Italia și mă voi întoarce în mai puțin de 5 ani. Am vorbit cu fratele meu din Timișoara să mai cumpăr pământ. Am luat între timp și un apartament în Timișoara cu 21 000 mărci germane, acuma costă mai mult de 40 000 Euro. Am vrut să mai iau un apartament la Cluj, dar acolo se scumpiseră între timp [și acum sunt prea scumpe]. (Gheorghe)

Acest tip de comportament este destul de des întâlnit între migrații vechi, precum Paul spre exemplu, care consideră că a pus „80-90% din economii în construcția unei case și cumpărarea de pământ la Satu Mare”. În aceste cazuri, investiția în terenuri este considerată o investiție bună și care urmează să fie folosită nu în agricultură, ci ca investiție, „pentru că nu știi ce se întâmplă în viitor”. (Paul)

Investițiile în Italia, în special cumpărarea de apartamente, este realizată de către migrații legali care fac împrumuturi în băncile italiene. Acestea sunt făcute de către migrații care intenționează să stea mult timp în Italia. Oricum, cele două tipuri de investiții, în România și în Italia, nu sunt exclusive.

Dincolo de investițiile imobiliare, mici afaceri se dezvoltă în Italia și în România. În Italia este un număr crescând de români care și-au deschis afaceri în domeniul construcțiilor, iar în Borșa migrații deschid afaceri în construcții, servicii, restaurante, iar unii se gândesc să investească în turism. Într-un astfel de caz, un migrant care a lucrat în pizzerii în Italia, a deschis o pizzerie și în Borșa, care este profitabil în timpul lunii august și septembrie.

Cu banii pe care i-am strâns am făcut pizzeria asta. Am început în '97. am cumpărat pământul în '95-'96. Atunci am venit cu 10-20 000 mărci germane, și am vrut să investesc. Ce altceva să fi făcut? Să fi pierdut banii? Am cumpărat pământ și am făcut pizzeria asta. (Tudor)

Datorită faptului că marea parte dintre clienții săi sunt migrați în Italia, afacerea îi merge în lunile august și septembrie. Din când în când se gândesc să se întoarcă în Italia pentru a-și relua munca în restaurant. Într-un alt caz, un migrant a deschis o afacere în domeniul construcțiilor dar mai are contracte ocazionale în Italia.

Am stat [în Italia] nouă ani și am zis că nu vreau să prind pensia în Italia. Am rezidență permanentă acolo pentru mine, pentru soția și pentru fata mea și am zis: „mă întorc acasă să încerc să fac ceva”. M-am întors în România împreună cu frații mei și ne-am deschis o companie de instalații și amenajări interioare. După aceea am intenția de a deschide o pizzerie. În afară de asta, anul ăsta am avut un contract în Italia, mă mai duc acolo din când în când. Arhitectul pentru care am lucrat mă mai cheamă pentru diferite lucrări. Mă duc pentru o lună, două. Îmi iau băieții din Borșa ne ducem acolo și după aia ne întoarcem. (Aurel)

În alte cazuri, migrații deschid sau au intenția să deschidă mici afaceri în domeniul comerțului sau turismului. Oricum însă, datorită dimensiunii mici a orașului și a economiei locale slabe, nu sunt multe domenii în care migrații pot să își deschidă o afacere.

Sunt unii care deja au început să se întoarcă, și sunt unii care câștigă mai bine ca în Italia. Mai mulți au deschis deja firme. (Sandu)

Mulți vor să deschidă ceva afaceri cu banii din Italia. De exemplu, fostul meu soț s-a întors în România și a deschis o firmă de transport. (Anca)

În fine, turismul a atras interesul migraților în ultimii ani, fiind și un domeniu în care investițiile în case ale migraților pot fi valorificate prin apariția de pensiuni turistice. Borșa este o localitate la poalele Carpaților și poate avea o industrie turistică montană, dar care este îngreunată de starea proastă a infrastructurii, în special a drumurilor. În plus, asemenea investiții necesită o implicare eficientă a autorităților locale. Astfel, migrații consideră „poate că turismul o să meargă aici, și sunt câțiva care vin aici împreună cu italieni, dar aici ai nevoie de drumuri, pentru că străinii nu vin la drumurile astea”. (Paula)

În concluzie, investițiile transnaționale ale migraților sunt realizate în ultimii ani în special în construcția de case. Migrații legali și care au stat mult timp în Italia au strategii investiționale diversificate, investind în același timp în imobiliare în România (în Borșa sau alte locații) sau/și în Italia. În plus, migrații cu intenția de a se întoarce în România au început să își deschidă mici afaceri. Confrunțați cu o piață locală impredictibilă, unde succesul nu este sigur, unii dintre aceștia încearcă să își păstreze relațiile de muncă sau de afaceri din Italia până în momentul

în care afacerile din România ajung să aibă un anumit profit. Astfel, migranții au simultan activități în mai multe locații (la nivel local, național sau transnațional), operând pe piețe diferite și utilizând relații locale, naționale sau transnaționale diferite. Acest model de activitate economică necesită o viziune complexă (*multi-layered perspective*⁸). Datorită aderării României la Uniunea Europeană, alți migranți se gândesc să deschidă mici afaceri în România, și probabil că acest model de activitate economică se va dezvolta.

Migrație, remiteri și dileme ale dezvoltării

Singurul lucru care a fost aici a fost mina, și acuma nu mai este nimica. Acuma nu mai e nimica. Îi turismul dar deja îs aștia mari de sus, deci nu mai încapi să faci nimica de ei. Deci, pur și simplu Borșa-i moartă. Io mi-am făcut casă tot așa de nebun. (Toni)

Datorită migrației și practicilor transnaționale ale borșenilor, Borșa este o localitate într-un proces profund de schimbare socială. Datorită migrației și remiterilor, borșenii au evitat într-o anumită limită sărăcirea accentuată care a caracterizat anii '90. Pe termen mediu, acest proces de schimbare nu conduce neapărat la dezvoltare economică, cât mai mult către un tip de evoluție neclară.

Astfel, se poate concluziona faptul că (a) economia locală este dependentă de remiterile migranților, (b) apar diferențe mari între migranți și non-migranți, familiile migranților având semnificativ mai mulți bani decât familiile non-migranților, (c) datorită migrației intense din ultimii ani, piața locală a forței de muncă este marcată de lipsa muncitorilor. Aceștia continuă să migreze, deși salariile sunt mai mari față de alte regiuni din România. Datorită acestui lucru, în Borșa încep să vină muncitori din zona Moldovei care înlocuiesc borșenii plecați în Italia. În viitor există premisele dezvoltării migrației internaționale înspre Borșa, cu noi migranți dinspre Republica Moldova sau Ucraina. Acest lucru este posibil și datorită proximității frontierei cu Ucraina, care se afla la câțiva zeci de kilometri distanță. Astfel, este foarte posibil ca în viitorul apropiat să asistăm la dezvoltarea unui spațiu transnațional între Borșa și alte destinații internaționale, făcând ca acest loc să fie simultan parte din mai multe spații transnaționale. În fine, migrația a modificat așteptările referitoare la nivel de trai și consum, iar migrația devină o strategie de viață (Sandu 2000) dezirabilă.

În același timp, chiar dacă migrația a produs o apreciere relativă a nivelului de trai, se pot observa efectele migrației care pot împiedica dezvoltarea viitoare a orașului. Astfel, rudele migranților care locuiesc în Borșa nu sunt interesați să lucreze pentru salarii care sunt doar ceva mai mari față de banii pe care îi pot primi de la rudele lor din străinătate: „Uite-te la prețurile alimentelor, oamenii au bani deși nu muncesc. Cei rămași acasă primesc bani ușor și la fel îi și cheltuie”. (Dan)

În al doilea rând, datorită ușurinței de a migra, există încă o mobilitate internațională ridicată: datorită libertății de mișcare în Europa și a numărului mare de borșeni în Italia, a obține un loc de muncă în străinătate este foarte ușor. Astfel, această tendință crește presiunea asupra angajatorilor locali, care trebuie să ofere salarii mai mari, fapt care le modifică planurile de afaceri.

Este foarte dificil să găsești muncitori aici. O companie serioasă foarte greu găsește muncitori pe care să îi țină mai mult de unu, doi ani. Magia plecatului și-a făcut efectul. Vin, lucrează, dar nu poți conta pe nimeni. Am un prieten care are o fabrică de mobilă. Pentru aștia e o problemă să țină un muncitor mai mult de un an. Îi plătește bine, 10-15 milioane, plus facilități de genul vrei să îți fac ție, îți fac. Și i-or plecat vreo trei din cei mai buni... și concluzia este că nu mai poate conta pe nimeni. Asta este pentru tot ce mișcă. (Dan)

Astfel, investițiile în afaceri trebuie să țină cont de aceste schimbări de pe piața muncii pe termen mediu, altfel situația poate deveni critică. Un astfel de exemplu este în cazul unui investitor local, care a luat credit dar nu poate să își realizeze planurile de afaceri din cauza fluctuației forței de muncă.

Eu îmbuteliez apă minerală, am făcut o secție și mai am și o secție de croitorie. În 2002 am luat un credit de 5 miliarde și am făcut o secție modernă de croitorie, am avut contracte și n-am reușit să angajez să se mențină fabrica de confecții. Am făcut vreo sută și ceva de angajări în doi ani de zile și tot am avut probleme cu agenția de plasare a forței de muncă. Îmi cere

8 Pentru aceasta, a se vedea și Soysal 2000

penalități pentru că n-am angajat, dar nu din vina mea n-am angajat, n-am avut de unde. Și acuma, am activitatea cealaltă de îmbuteliat apa minerală și e din ce în ce mai greu, până acuma n-am avut probleme acolo, că era activitate permanentă, din ce în ce mai greu mă descurc cu forța de muncă. Dacă o familie are un copil sau are pe cineva și îi trimite 100 de euro pe lună, zice că nu lucrează pentru patru sau cinci milioane pe lună. (Doru)

În fine, exemplul unui migrant care a vrut să aducă investitori italieni dar a eșuat este sugestiv pentru a sugera diversitatea impedimentelor în dezvoltarea locală. Acestea nu sunt generate doar de creșterea salariilor în Borșa, ci provin și din prețurile mari ale terenului, lipsa de facilități, lipsa sprijinului autorităților.

... O vrut niște italieni să vină, să facă o fabrică în Borșa. Apoi când o văzut niște imobile și niște terenuri aicea s-or speriat. Or zis că nici la ei nu-s așa scumpe. Și atuncia ce să mai faci? Ce să fac în Borșa? Nu te-ajută nimeni cu nimic. Și atunci? Du-te aici la primar, Autoritățile noastre: zero, varză; dezastru, numai pentru interese. Prețurile ... în Borșa să iei în chirie ceva îi 400-500 de euro, 1000 de euro pentru un spațiu să-l iei în chirie? Păi atâta plăteam în Italia. Și or exagerat total. Italia ne-o ajutat într-un fel ca să ne dezvoltăm cu case, un loc de muncă. Dar nu mai găsești personal pentru aici că și cei care o rămas sunt dezastru. N-am pe cine să angajez pentru că pur și simplu nu vor, nu... "pentru salariile astea?", zic ei... și toți visează la Italia. (Tudor)

În concluzie, migrația a reprezentat pentru Borșa singura soluție la sărăcirea accentuată și decăderea economică a anilor '90 când mineritul a început să se închidă. Aceasta a avut în primul rând efecte asupra dezvoltării, prin îmbunătățirea resurselor financiare ale gospodăriilor, susținerea economiei altfel aflate în cădere liberă, și apariția unor firme mici și medii, parte deținute de către migranți. Mai mult decât atât, comparative cu situația inițială când doar migranții legali puteau călători liberi între România și Italia, după 2002 acest lucru devine facil tuturor. Prin aceasta, schimbările sociale din oraș s-au intensificat, a crescut numărul căsătoriilor și s-a dezvoltat și mai mult consumul ostentativ. Au apărut și migranții iregulari temporari și migrația a devenit facilă. În aceeași măsură, libera circulație obținută după 2002 a avut consecințe asupra dezvoltării orașului, investițiile de dimensiuni mai mari devenind problematice.

Astfel, remiterile, care au salvat orașul de la sărăcie nu susțin dezvoltarea pe termen lung. Investițiile mari sunt problematice datorită creșterii salariilor, impredictibilității rămânerii angajaților în firmă, lipsa suportului din partea autorităților locale. În plus, majoritatea tineretului este deja plecat. Astfel, spațiul social transnațional al borșenilor este constituit dintr-o multitudine de practici transnaționale care influențează Borșa în modalități diferite. Acestea se suprapun peste relațiile sociale locale pe care le modifică într-o anumită măsură. Pe termen lung însă, dezvoltarea spațiului social transnațional este neclar, ca și dezvoltarea localității⁹ (Delgado Wise – Márquez Covarrubias 2007).

Cercetarea etnicității și perspectiva transnațională

■ Perspectivile de cercetare pe care le-am aplicat mai sus pot fi aplicate pentru analiza și înțelegerea unor procese multiple de practici transfrontaliere. În cele ce urmează, voi schița câteva posibile perspective de cercetare a practicilor și/sau spațiilor transnaționale în cazul analizei minorităților etnice.

a) Migrația minorităților etnice din România (germani, maghiari, evrei, romi) a avut în anumite cazuri o componentă transnațională. Cazul etnicilor germani este relevant în acest sens. Inițial văzută ca migrație permanentă, această migrație a dezvoltat o componentă transnațională puțin cercetată (Michalon 2003). În plus, față de cercetarea migrației românești, unde transnaționalismul este dezvoltat adesea între România și diverse țări (în special) din vestul Europei, migrația etnică din România poate dezvolta o altă noțiune a naționalismului la distanță (*long-distance nationalism*) (Glick Schiller et alii 1995).

b) În viitorii ani vom putea asista în România la creșterea numărului migranților. Analiza etnicității în acest context va putea să aplice conceptele și rezultatele cercetării sociale dezvoltate în țările cu tradiție de migrație (SUA, țările

9 Astfel, Delgado Wise și Márquez Covarrubias critică noua „mantră” a dezvoltării, unde dezvoltarea se poate realiza (doar) prin remiterile financiare și sociale ale migranților (Delgado Wise – Márquez Covarrubias 2007). Acestea îmbunătățesc în special situația gospodăriilor și familiilor migranților. Pentru ei dezvoltarea devine posibilă ca însumare a acțiunii mai multor tipuri de actori: autorități, firme (prin investiții), migranți, etc. Altfel, în multe contexte remiterile migranților pot conduce la adâncirea dezechilibrelor și a dependenței de migrație ca sursă de trai.

vest-europene, țări asiatice dezvoltate, etc.). Cercetarea etnicității nu va mai putea fi realizată cu perspective de analiză a unor populații sedentare (și cu drepturi sociale și civile, etc.) ci va trebui să discute etnicitatea în context de migrație. Nii migranți vor dezvolta cel mai probabil practici transnaționale cu țările lor de origine. Discursul despre migrație va putea deveni complex, teme de gen cetățenie, comunicare culturală, drepturi ale migranților, politici de migrație vor intra în agenda de cercetare a etnicității.

c) Parte dintre noii migranți vor putea să fie de origine ucrainiană, turcă, etc. În astfel de cazuri există comunități etnice tradiționale, cu drepturi sociale și colective garantate. În contextul în care coetnici vor putea migra în România, se poate analiza modalitățile prin care drepturi ale comunităților etnice tradiționale se vor putea extinde asupra migranților. De asemenea, în aceeași agendă de cercetare, se vor putea analiza relațiile dintre aceste minorități și nou-veniți.

d) În fine, o ultimă direcție de cercetare poate fi dată de o interacțiune mai pronunțată între teoriile migrației/transnaționalismului și cercetarea antropologică și sociologică a schimbărilor post-socialiste din România. Astfel, deși ambele perspective de cercetare discută transformări majore ale societății românești, există la ora actuală puțină interacțiune între cele două direcții de cercetare. Studiile de migrație referitoare la contextul românesc (cel puțin cele existente până în prezent) nu discută teme dezvoltate de către cercetarea transformărilor post-socialiste. Similar, deși migrația are efecte profunde și de durată asupra societății românești, acestea nu se regăsesc în agenda de cercetare a studiilor despre perioada post-socialistă. În acest sens, identificarea unor teme comune poate să se dezvolte în viitor.

Bibliografie

ANGHEL, Remus Gabriel

2008 Changing Statuses: Freedom of Movement, Locality and Transnationality of Irregular Romanian Migrants in Milan. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 5. (34) 787–802.

BASCH, Linda – GLICK-SCHILLER, Nina – SZANTON Blanc, Cristina

1994 *Nations unbound: transnational projects, postcolonial predicaments, and deterritorialized nation-states*. Gordon and Breach, Basel, Switzerland

BRUBAKER, Rogers

1998 Migrations of ethnic unmixing in the “New Europe”. *The International Migration Review*. 4. (32) 1047–1066.

COLOMBO, Asher – SCIORTINO, Giuseppe

2003 La Legge Bossi-Fini: estremismi gridati, moderazioni implicite e frutti avvelenati. In: BLONDEL, Jean – SEGATTI, Paolo (a cura di): *Politica in Italia. I fatti dell'anno e le interpretazioni*. il Mulino, 195–215.

CONRADSON David – LATHAM Alan

2005 Friendship, Networks and Transnationality in a World City: Antipodean Transmigrants in London. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 2. (31) 287–305.

DELGADO WISE, Raúl – MÁRQUEZ COVARRUBIAS, Humberto

2007 The Migration and Development Mantra in Mexico: Toward a New Analytical Approach. Text prezentat la conferința *Transnationalisation and Development(s): Towards a North-South Perspective*. ZiF, Bielefeld

EHRKAMP, Patricia

2005 Placing Identities: Transnational Practices and Local Attachments of Turkish Immigrants in Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 2. (31) 345–364.

FAIST, Thomas

1999 Developing Transnational Social Spaces: The Turkish-German Example. In: PRIES, Ludger (ed.): *Migration and Transnational Social Spaces*. Ashgate, Aldershot, 36–72.

FEISCHMIDT Margit

2001 *Ethnic Relations in Eastern Europe. A selected and annotated bibliography*. OSI, Budapest

FOX, Jon

2007 From national inclusion to economic exclusion: ethnic Hungarian labour migration to Hungary. *Nations and Nationalism* 13. (1) 77–96.

GLICK-SCHILLER, Nina – BASCH, Linda – SZANTON BLANC, Cristina

1992 *Towards a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity and Nationalism Reconsidered*. New York Academy of Science, New York

1995 From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. *Anthropological Quarterly* 68. 48–63.

GLICK-SCHILLER, Nina – WIMMER, Andreas

2002 Methodological Nationalism and Beyond: Nation state formation, migration and the social sciences. *Global Networks. A Journal of Transnational Affairs* 2. (4) 301–324.

KONSTANTINOV, Yulian – KRESSEL M. Gideon – THUEN, Trond

1998 Outclassed by former Outcasts: petty trading in Varna. *American Ethnologist* 25. (4) 729-740

MICHALON, Bénédicte

2003 Circuler entre Roumanie et Allemagne. Les Saxons de Transylvanie, de l'emigration ethnique au va-et-vient. *Balkanologie* 1. (VII) 19–42.

MOROKVASIC, Mirjana

1999 La mobilité transnationale comme ressource: le cas des migrants de l'Europe de l'Est. *Cultures et conflits* 33. 105–122.

MÜNZ, Rainer – SEIFERT, Wolfgang – ULRICH, Ralf

1997 *Zuwanderung nach Deutschland. Strukturen, Wirkungen, Perspektiven*. Frankfurt am Main

OKÓLSKI, Marek

2001 Incomplete Migration. A New Form of Mobility in Central and Eastern Europe. The Case of Polish and Ukrainian migrants. In: WALLACE, Claire – STOLA, Dariusz (eds.): *Patterns of Migration in Central Europe*. Palgrave Macmillan, Houndmills/Basingstoke /Hampshire, 105–128.

PORTES, Alejandro

1996 Globalization from Below: The Rise of the Transnational Communities. In: SMITH, William C. – KORCZENWICZ Roberto Patricio (ed.): *Latin America in the World Economy*. Greenwood Press, Westport, CN, 151–168.

PRIES, Ludger

1999 New Migration in Transnational Space. In: PRIES, Ludger (ed.): *Migration and Transnational Social Spaces*. Ashgate, Aldershot, 1–35.

ROGERS, Alisdair

2003 A European Space for Transnationalism? *Transnational Communities Programme, Working Paper Series*. Working Paper Number WPTC-2K-07, COMPAS, Oxford. www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers.htm. 21–23, descărcat la data de 16. 11. 2004 .

2005 Observations on Transnational Urbanism: Broadening and Narrowing the Field. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 2. (31) 403–407.

SANDU, Dumitru

2000 Migrația circulatorie ca strategie de viață. *Sociologie românească* 2. 5–29.

SMITH, Michael Peter

2001 *Transnational Urbanism. Locating Globalization*. Blackwell Publishing Ltd, Malden – Oxford – Melbourne – Berlin.

SMITH, Michael Peter – GUARNIZO, Eduardo Luis

1998 *Transnationalism from Below*. Transaction Publishers, New Brunswick

SOYSAL, Yasemin Nuhoğlu

2000 Citizenship and Identity: Living in Diasporas in Post-War Europe? *Ethnic and Racial Studies* 23. 1–15.

VERTOVEC, Steven

1999 Conceiving and Researching Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies* 2. (22) 447–462.

VLASE, Ionela

2006 Rețele de migrație între Vulturii și Roma. Elemente pentru o analiză de gen(der). In: MIHĂILESCU Vintilă (ed.) *Societatea Reală. Între România și Italia. Traectorii Migratorii*. Paideia

VOIGT-GRAF, Carmen

2005 The Construction of Transnational Spaces by Indian Migrants in Australia. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 2. (31) 365–384.

WALLACE, Claire – SHMULYAR, Oksana – BEDZIR, Vasil

1999 Investing the Social Capital: The Case of Small-Scale, Cross-Border Traders in Post-Communist Central Europe. *International Journal of Urban and Regional Research*, Blackwell Publishers Oxford and Boston, 751–768

YEOH, Brenda

2005 Observations on Transnational Urbanism: Possibilities, Politics and Costs of Simultaneity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2. (31) 409–413.

ZINCONE, Giovanna

2006 Main features of Italian immigration flows and stock. *FIERI, Forum Internazionale ed Europeo di Ricerche sull'Immigrazione/Easy Italia papers*, <http://www.fieri.it>, (descărcat la data de 3 decembrie 2007, 12:15)

DESPRE INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE ABOUT THE ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES A NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZETRŐL

INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE (ISPMN) funcționează ca instituție publică și ca personalitate juridică în subordinea Guvernului și în coordonarea Departamentului pentru Relații Interetnice. Sediul Institutului este în municipiul Cluj-Napoca.

■ Scop și activități de bază

studierea și cercetarea inter- și pluridisciplinară a păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, studiarea aspectelor sociologice, istorice, culturale, lingvistice, religioase sau de altă natură ale minorităților naționale și ale altor comunități etnice din România.

■ Direcții principale de cercetare

Schimbare de abordare în România, în domeniul politicilor față de minoritățile naționale: analiza politico instituțională a istoriei recente;

Dinamica etno-demografică a minorităților din România;

Revitalizare etnică sau asimilare? Identități în tranziție, analiza transformărilor identitare la minoritățile etnice din România;

Analiza rolului jucat de etnicitate în dinamica stratificării sociale din România;

Patrimoniul cultural instituțional a minorităților din România;

Patternuri ale segregării etnice;

Bilingvismul: modalități de producere, atitudini și politici publice;

Noi imigranți în România: modele de incorporare și integrare;

The ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES (RIRNM) is a legally constituted public entity under the authority of the Romanian Government. It is based in Cluj-Napoca.

■ Aim

The inter- and multidisciplinary study and research of the preservation, development and expression of ethnic identity, as well as social, historic, cultural, linguistic, religious or other aspects of national minorities and of other ethnic communities in Romania.

■ Major research areas

Changing policies regarding national minorities in Romania: political and institutional analyses of recent history;

Ethno-demographic dynamics of minorities in Romania;

Identities in transition – ethnic enlivening or assimilation? (analysis of transformations in the identity of national minorities from Romania);

Analysis of the role of ethnicity in the social stratification dynamics in Romania;

The institutional cultural heritage of minorities in Romania;

Ethnic segregation patterns;

Bilingualism: ways of generating bilingualism, public attitudes and policies;

Recent immigrants to Romania: patterns of social and economic integration.

A kolozsvári székhelyű, jogi személyként működő NEMZETI KISEBBSÉGGUTATÓ INTÉZET (NKI) a Román Kormány hatáskörébe tartozó közintézmény.

■ Célok

A romániai nemzeti kisebbségek és más etnikai közösségek etnikai identitásmegőrzésének, -változásainak, -kifejeződésének, valamint ezek szociológiai, történelmi, kulturális, nyelvészeti, vallásos és más jellegű aspektusainak kutatása, tanulmányozása.

■ Főbb kutatási irányvonalak

A romániai kisebbségpolitikában történő változások elemzése: jelenkortörténetre vonatkozó intézménypolitikai elemzések;

A romániai kisebbségek népességdemográfiai jellemzői;

Átmeneti identitások – etnikai revitalizálás vagy asszimiláció? (a romániai kisebbségek identitásában végbemenő változások elemzése);

Az etnicitás szerepe a társadalmi rétegződésben;

A romániai nemzeti kisebbségek kulturális öröksége;

Az etnikai szegregáció modelljei;

A kétnyelvűség módozatai, az ehhez kapcsolódó attitűdök és közpolitikák;

Új bevándorlók Romániában: társadalmi és gazdasági beilleszkedési modellek.

A APĂRUT/PREVIOUS ISSUE/MEGJELENT:

■ Nr. 1.

Kiss Tamás – Csata István: *Evoluția populației maghiare din România. Rezultate și probleme metodologice.*
Evolution of the Hungarian Population from Romania. Results and Methodological Problems

■ Nr. 2.

Veres Valér: *Analiza comparată a identității minorităților maghiare din bazinul Carpatic.*
A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzése.

■ Nr. 3.

Fosztó László: *Bibliografie cu studiile și reprezentările despre romii din România – cu accentul pe perioada 1990–2007.*

ÎN PREGĂTIRE/NEXT ISSUES/ELŐKÉSZÜLETBEN:

■ Nr. 5.

Székely István Gergő: *Soluții instituționale speciale pentru reprezentarea parlamentară a minorităților naționale*

